

2. האם מותר לחלוק על גדולים?

פירושם וחידושים
 אשר לך מתחדשים
 בדרכים ואופנים
 שהם שונים
 מדרך הקדמונים -
 הם חלקך
 מכל עמלך
 ואותם בשמחה
 תעלה בספרך
 כאוות נפשך,
 אך דע לך
 כי בפסיקת ההלכה
 על ה'ראשונים'
 לא תחלוק בשום פנים
 אומנם על האחרונים
 תוכל בראיות ברורות
 ובסברות ישרות
 לחלוק בפסקים
 כך כתבו הפוסקים⁴⁶.

46. ידועים דברי האור החיים הק' (בראשית א, א, אות ג): "דע כי רשות לנו נתונה לפרש משמעות הכתובים בנתיבות העיון ויישוב הדעת הגם שקדמונו ראשונים ויישבו באופן אחר, כי ע' פנים לתורה ואין אנו מוזהרים שלא לנטות מדברי הראשונים אלא בפירושים שישתנה הדין לפיהן. ולזה תמצא שהאמוראים אין כח בהם לחלוק על התנאים במשפטי ה' אבל ביישוב הכתובים ובמשמעותן מצינו להם בכמה מקומות שיפרשו באופן אחר". [ופשוט שהלומד רשאי לפרש בדרך שונה מהראשונים, לא רק דברי אגדה וכדו' אלא גם דברים שיש בהם נפק"מ להלכה, כגון ביאור בגמ' שיוצא ממנו נפקא־מינה למעשה,

ובלבד שיכתוב שדבריו אמורים רק על דרך העיון או הדרש ואין לפסוק מהם הלכה למעשה, וכמובן שגם יזהר להתבטא בדרך כבוד כלפי חכמינו, כנ"ל].

והנה, דברים אלו, שאין רשות לחכמי דורנו לחלוק בפסקי הלכות, אמורים לגבי רבותינו ה'ראשונים' (אורחות צדיקים שער התורה; פתיחה לשו"ת יביע אומר ח"א אות ד). אולם לחלוק על חכמי הדורות האחרונים ואף על גדול הדור ועל רבו, כתבו הפוסקים שמוותר. ואף שמקובל בציבור, שכביכול אי אפשר לחלוק על גדולי הדורות האחרונים, אין זה נכון, אלא ניתן לחלוק בהלכות אף על גדולי האחרונים, ובלבד שיביא ראיות הגונות לדבריו.

כך פסקו בשו"ת חקקי לב (ח"א דף נז ע"ג ד"ה ודבר) ובשדי חמד (ח"ו דף 136 סימן סו) (והוסיף השד"ח, שכך כתבו הרשב"ץ (סימן יט דף ו ע"א) ופוסקים רבים) ושו"ת אג"מ (יו"ד ח"ב ר"ס מה) ושו"ת אבוא במ (ח"א סימן י). ובשולחן ערוך המידות (א, סימן ד) הביא מספר טעמים להתיר לחלוק בפסקי הלכה על רבו: א. מבואר בשו"ע יו"ד (סי' רמב ס"ז), דבאיסור להורות הוראה בפני רבו היינו על שאלה מעשית שבאה לפניו, האם מותר או אסור, אך כששואלים כמאן הלכתא (ואינה שאלה מעשית כעת הניצבת לפניו) מותר, ע"כ. והרי לנו שה"ה בספר מותר. ב. ועוד, היכא שנוטלים הסכמה על הספר, הרי שנטלו רשות. וכ"כ בשו"ת שלמת חיים (סי' תעו). ג. וכ"ש שיש להתיר על פי הרמ"א (שם ס"ג), דכשיש לו ראיות שרי להורות. ד. ומה גם כי כתב הארחות חיים (הל' ת"ת סימן כא), שהר"ם רבו של רבנו יונה ואחיו מר שמואל מאיורה כתבו באגרות מיום שגלינו מארצינו וחרב בית מקדשנו ונשתבשו הארצות ונתמעטו הלבבות, אין לומר דין מורא רבך כמורא שמים. וכל הדינין שחייב התלמיד לרב נתבטלו. כי הספרים והחיבורים והפירושים הם המורים לנו, והכל לפי פקחות השכל והסברא. ועל כן נהגו בעירם לקבוע התלמיד מדרש לעצמו, ושאין לומר לתלמיד שלא יורה ויכול לסתור דברי רבו מכח הפלפול. ע"כ. וכן כתב בשו"ת מהרי"ק (שורש קסט ד"ה ודכתב מר להודיעך) בשם הסמ"ק מצורף בשם מהר"ם. וכן הלחם משנה (הל' ת"ת פ"ה סוף אות ד) בשם חכם אחד. וכן נקט בשו"ת מהרשד"ם (חו"מ סימן א). וע"ע בספר אהל יעקב (מע' א אות יג) באורך, דשרי לחלוק על רבו בראיות ברורות, ושכ"כ בשו"ת הרדב"ז (אלף תצה). וכ"כ בפתיחה לשו"ת יבי"א (ח"א אותיות יא-יב), דשרי לחלוק על רבו ובן על אביו. וכ"כ בהקדמת שו"ת תפלה למשה (ח"א ד"ה ואמנם) ושאף לחלוק על גדול הדור מותר. וכך כתבו בשו"ת עולת יצחק (ח"ב סימן רג) ובספר ילקו"י (הל' כבוד אב ואם עמ' שסח) ובהקדמת שו"ת קול אליהו (טופיק) ובשו"ת עטרת פז (בהקדמה ח"א עמ' כג). וע"ע בהקדמת שו"ת נחלת לוי (ח"א) ובספר ויען שמואל (ח"ט בקונ' תורת משה סימן כד ובעמ' פה ו-עה).

על כל פנים, נדרשת אחריות ומתינות גדולה. יש לחקור היטב הדק ומתוך ענווה וידיעה

יב. דרך הוויכוח

1. לשון רכה

בהביאך

את תגובתך

על פסק הלכה

שאינו לרוחק,

עליך המחבר

בשפה רפה לדבר⁴⁷

בגישה עדינה

ובצורה מתונה

מתוך ענווה

ובלא העלבה

בפני מי אנו עומדים. וכנ"ל, להביא ראיות הגונות וישרות. אך מיהו שיכול לומר שראיותיו כל כך הגונות וישרות עד כדי כך שיכול לדחות דברי רבותינו?! והלא אלו יחידי סגולה הם! (כמו שמרן הגרע"י זצוק"ל יכל לחלוק על הרב בא"ח). וכבר היו מעשים שחכם מחכמי דורנו הביא ראיות חזקות לדבריו וכתב שאין מי שיוכל להפריכן, ואעפ"כ באו אחרים ופרכו... ואף שקרו מקרים שאכן נעלמו מעיניהם הבדולח של רבותינו הקדמונים איזה דברים אף מהגמ' וכדו' לפי שעה (ראה למשל ב"י או"ח ר"ס תקנ"א, מה שהעיר על הטור), הרי ודאי לא יתכן שמכח איזו קושיה כבר נבוא אנו הקטנים ונחליט שנעלמו מעיני הרב גמרא מפורשת וכדו'. אומנם לעיתים אפשר לומר שהאחרון ראה דברי חכם פלוני דרך חכם פלוני אחר שהביאם, ולא ראם במקורם, ואילו היה רואה שבמקור הדברים כתוב אחרת, היה חוזר בו. גם אפשר לעיתים לומר שהאחרון לא ראה ראשונים מסוימים, בפרט כאלה שנדפסו בתקופה מאוחרת. ופשוט שגם בכה"ג, פסיקת ההלכה תהיה רק לאחר המתינות והחקירה המאומצת וכן לאחר ההתייעצות עם גדולים שבדור.

47. כמובן שדברינו אלה אמורים באנשים אשר כערכנו. ואין לנו ללמוד מכמה גדולים בדורנו וכ"ש בדורות שלפנינו, שהתבטאו לעתים בביטויים קשים, כי הם טעמם ונימוקם עימם וכל מעשיהם לשם שמים בלא נגיעות וכדו', אבל על אנשים כערכנו לנקוט בלשון רפה ורכה (על-כל-פנים ביחס האישי כלפי אותו מחבר, אם-כי יתכן שביחס להלכה